

Fragmenten uit de geschiedenis van de oude stadspoorten en het blokhuis te Staveren Studiegroep Oud Staveren

Nu de contouren van het oude Blokhuis op het vroegere QVC-voetbalveld duidelijk vorm krijgt is dit een mooie aanleiding om nog een en ander over dit bouwwerk en andere verdedigingswerken van de stad uit de archieven te verzamelen. Hierna volgt de samenvatting.

Zoals we inmiddels weten is het Blokhuis in 1522 op last van Keizer Karel V gebouwd. Het heeft echter nog geen 60 jaar stand gehouden, want in mei 1581 werd het na een hevige strijd geheel afgebroken. Dit lijkt een wat vreemde actie, omdat op de puinresten de muren en hoektorens aan de zee- en havenzijde al na een jaar weer opgebouwd werden, terwijl de binnenplaats beschikbaar werd gesteld voor de bouw van woonhuizen. Gelijktijdig werd de stad in oostelijke richting uitgebreid tot de huidige Schans en aan de zuidzijde tot de Stadsfenne. Alle werken werden aangelegd volgens de toen geldende moderne militaire principes, vergelijkbaar met andere Nederlandse vestingplaatsen.

Fragment stadkaart N. Geilkercken uit 1616 met het herbouwde blokhuis.

De oude Staverversen die in het begin van de 17^e eeuw leefden zullen deze grote veranderingen hebben meegemaakt. In ieder geval komen we vanaf die tijd in de archieven een aantal aanduidingen tegen die daarop duiden. Zo kwam de benaming het "Gedemolieerde (= gesloopte) Bolwerk" in gebruik, noemde men het huidige Achterdelft de "Oude Stadsgracht" (en

later het Achterom) en verwees men bij de stadsuitbreiding ten zuiden van de gracht langs de huidige Sint Odulphusstraat en het Houtland, naar huizen en straten die "Buiten de Oude Stadspoort" lagen.

De blokhuistorens

Meerdere keren komen we bij de verkoop van huizen en erven op en rond de voormalige binnenplaats verwijzingen tegen naar het resterende gedeelte van de "oude Veste", ook wel "Stadsvestinghe offte bolwerck" genoemd. Op 2 februari 1631 kopen Jelle Jans en Folckert Hilbrantsdr een klein huisje op het blokhuissterrein van de Bedienaars van de Armen van de Gereformeerde Gemeente. Het erf grenst aan de voorzijde aan de straat (de Blokhuisstraat) en aan de achterzijde aan de "Thoorn offte Blauwe Poorte".

Een aantal jaren later, op 22 november 1645 koopt de "wagenaar" Rimcke Simmes een huis op het Blokhuissterrein tussen de straat en de "Lantschaps Toorn" van Jan Wybes. Of dit dezelfde toren is weten we niet. De vernoeming naar het Landschap wil meestal zeggen dat het eigendom bij de Provincie berustte en dat gold destijds in ieder geval ook voor het blokhuis. Op 18 juli 1766 wordt tenslotte door het bestuur van de Provincie Friesland besloten dat de drie oude torens in de Blokhuisgracht en de oude muur van het Blokhuis, vanaf het eind van de zuidelijkste toren lopende dwars door de Groene dijk achter de lijnbaan langs, voor afbraak verkocht moeten worden. Aldert Jans wordt koper voor 360 gld. Hij moet het werk wel voor 1 mei 1767 af hebben.

Een jaar later is het werk inderdaad klaar want op 6 oktober 1767 wordt het bestek aanbesteed voor het aanvullen van de drie oude afgebroken torens met grond. Het puin bij de lijnbaan en in de gracht moet worden opgeruimd en achter de geslagen beugelpaal gestort worden. De aarde die de aannemer te kort komt mag hij van het bolwerk halen. Aannemer wordt Rienk Sipkes uit Staveren voor 484 gld.

Stads- en waterpoorten

Naast de in 1581 gedeeltelijk herstelde delen van het Blokhuis, wat op verschillende 17e eeuwse kaarten goed is te zien, waren er in de vestingwallen nog drie stads- en twee waterpoorten gebouwd, respectievelijk de Haven- of Noorderpoort, de Zuiderpoort, de Koepoort en de Noorder- en Zuiderpijp.

De Zuiderpoort of "de poort naar het Rode Klif" in 1723 door J. Stellingwerf.

Aan de zuidzijde van de stad kopen op 2 februari 1631 Folckert Auckes en Doed Thomasdr een "polle lants gelegen op het Suyd buiten de tegenwoordige Stadspoort" van Pieter Wybes en de erfgenamen van Claes Allerts die beiden de helft van het stukje grond bezaten. Vanaf de nieuwe stadspoort voerde een

"rijedwech naede Meer ten suijden en de Uitreed naede dijck ten westen".

Men moest blijkbaar ook nog wennen aan de nieuwe situatie, want op 12 november 1634 kopen Sieuwert Andries en An Cornelisdr een huis op het "Suijdeijnde buijten de ~~Suyder~~ Oude Stadspoort". De secretaris had zich vergist, streepte Suyder door en verbeterde dit in Oude Stadspoort.

Noodzakelijk onderhoud

De poorten en wallen hebben regelmatig onderhoud nodig. Het stadsbestuur is daar verantwoordelijk voor en in 1736 besluiten burgemeesters en vroetschap dat de bruggen van de Noorder- en Zuiderpoort gerepareerd moeten worden omdat ze in slechte staat verkeren "en de wipbrugge weg te neme en in plaats (daarvan) bequame hekken te maken".

Tien jaar later, er blijkt hier een zekere planmatigheid uit, besluiten burgemeesters en vroedschap opnieuw dat onder meer de poorten "nae behoren" gerepareerd en vernieuwd moeten worden, nadat deze al "eerder gerepareerd en geraseert" waren. Was hier slecht werk geleverd of was het verval toegeslagen? Tenslotte is de rek eruit en wordt in 1760 besloten een bestek aan te besteden voor een nieuwe Landpoort met een portierswoning op het Noordeinde van de stad. Blijkbaar is de poort een jaar later al klaar, want op 2 november 1761 besluit de Magistraat dat er ook nog een uurwerk op de Noorderpoort moet komen "dat alle skoften moet luiden voor de arbeiders op de timmerwerven". De vier timmerbazen moeten daar wel ieder 87 Car.gld. voor betalen! Hendrik Clases zal het uurwerk op de Noorderpoort voor 12 Car. gld. per jaar onderhouden. Hij moet hiervoor ook alle nodige onderdelen maken, maar krijgt éénmalig 8 Car.gld voor het schoonmaken van het uurwerk.

Fragment tekening J. Gardernier uit 1790 met de Noorderhaven.. Helemaal rechts is het torentje met de klok bovenop de Noorderpoort te zien.

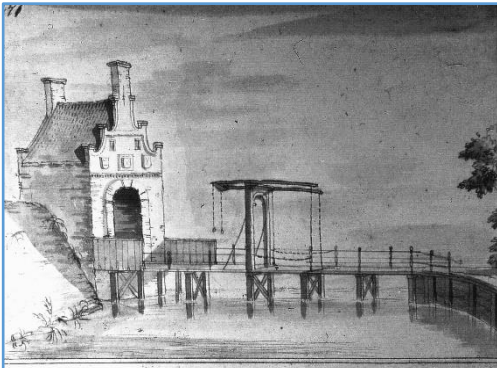
In 1765 moeten de vleugels van de Zuiderpoort, de rollagen en "steenhokken" op de wip(brug) worden hersteld. Verder besluit men dat er een nieuwe Koepoort moet komen. De oude poort uit de jaren 1581-1584 moet tot zeven voet worden afgebroken en daarna

weer worden opgebouwd. Bij de Koepoort wordt ook een keer "het secreet daar neven staande" genoemd. In 1770 wordt ook de klep van de wipbrug bij de Koepoort vervangen. Op 3 december 1767, besluit het stadsbestuur de stadswal bij de Koepoort af te graven. De stenen van de oude poort moet de aannemer afbikken en naar het magazijn brengen. De oostelijke

ijzeren brugleuning moet ook worden vervangen, lang ongeveer 45 voet en "tot genoeg weder vast te setten".

Vermoedelijk wordt de gevel en de bovenbouw van de Zuiderpoort later gedeeltelijk gesloopt, want alleen de onderbouw van poort is op een tekening uit 1790 nog te zien. Een besluit daarover is niet gevonden.

Bij de Noorder Poort moet voor de opgang naar de dijk een nieuwe 2 ds (duims) plank over de goot worden gelegd met het

De Haven- of Noorderpoort met de wipbrug in 1723 door J. Stellingwerf

nodige ijzerwerk.

Aannemer van dit bestek, waarin naast deze ook andere onderhoudswerken worden genoemd, wordt Aldert Jans uit Stavoren. Hij ondertekende zelf het bestek.

In 1797 moeten de Zuider- en de Noorderpoort opnieuw worden gerepareerd. Tevens besluit men dat er bij de

Zuiderpoort ook een nieuwe pomp moet komen.

Sloop vestingwerken

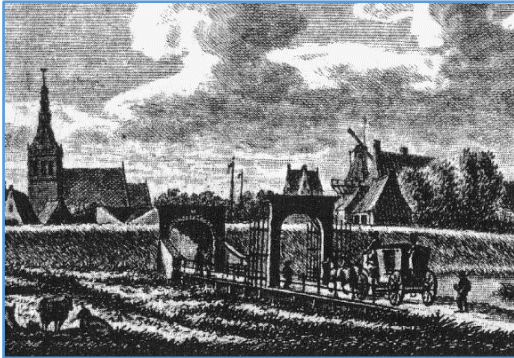
Op 19 april 1809 besluit het stadsbestuur tot het verwijderen van de oude palen en het achterover werken van de stadswallen.

Daarmee is het begrip vestingstad verleden tijd.

Het vertrek van de Fransen en de steeds terugkerende kosten van het onderhoud zullen er vermoedelijk toe geleid hebben dat men besluit de stadspoorten uiteindelijk niet meer op te knappen, maar definitief af te breken.

Op 9 januari 1816 wordt door Notaris Albarda een publieke veiling van de afbraak van de stadspoorten gehouden. Dit gebeurde met toestemming van Gedeputeerde Staten en namens het stadsbestuur in De Witte Arend (de herberg direct ten noorden van het Stadhuis). De kopers mogen direct beginnen,

maar moeten voor 1 november klaar zijn. De noorderpoort met het torentje en het uurwerk moeten gesloopt worden zonder de "passage" te verhinderen. De muren mogen niet verder dan 1 voet boven de straat worden afgebroken en achter de afgebroken

De zuiderpoort in 1790 door J. Gardenier.

muren moet grond worden aangebracht. Ook moet de wal aan weerszijden worden verwijderd en "afgeglouid" om er daarna een kiezelpad van 4 voet breedte aan te leggen. De totale kosten bedragen 400 gld.

Bij de zuiderpoort gaat het anders en moeten de funderingen geheel

worden verwijderd. De koper moet daarna de fundering goed met grond aanvullen en dit aanstampen. Het puin "keijsel" moet onder andere gebruikt worden voor de verharding van het pad naar de loods of het hek dat daar staat. De kosten bedragen 222 gld en Sjoerd Ebes van der Veen wordt koper.

In 1829 verzoeken Gedeputeerde Staten aan Staveren om de inmiddels bouwvallige Koe- of Tolbrug over de Gracht te vervangen. De scheepvaart en de bewoners, vooral de boeren, hebben er veel last van. De brug is zo slecht dat hooi en vee met een praam over de gracht gezet moet worden, wat de gemeente 80 gld per jaar kost. De nieuwe brug is geraamd op 2.600 gld, maar dat kan de stad niet betalen en er moet een regeling met de Provincie getroffen worden. De brug wordt als tolbrug verpacht en met de opbrengst van 400 gld per jaar moet het geleende geld worden afgelost.

In de Leeuwarder Courant verschijnt op 6 maart 1830 het volgende bericht: Het Bestuur der stad Stavoren is voornemens om op vrijdag 24 maart 1830, des voormiddags om 11 uur op het

De Koepoort door J. Stellingwerf in 1723

Raadhuis aldaar, onder nadere approbatie (=toestemming) van Ged. Staten van Friesland, publiek aan te besteden: het afbreken en opruimen der oude Koebrug over de Stadsgracht te Stavoren, benevens het maken van een nieuwe valbrug aldaar. Waarvan bestek van heden af dagelijks, uitgezonders zondagen, des voormiddags

van 9 tot 12 uur ter visie van een ieder zal liggen ter secretarie van gemelde stad. Het Bestuur voornoemd. S.P. Haijtema, burgem. S.G. Siedzes, secretaris.

De oude Koepoort en de brug lagen eerst ter hoogte van wat nu Schans nrs. 33-34. De de nieuwe brug wordt veel praktischer in het verlengde van de huidige B.A. straat aangelegd.

Van de stadspoorten is tegenwoordig niets meer terug te vinden. Alleen kan de locatie van de Haven- of Noorderpoort nog gevonden worden. Als we direct naast Noord nummer 2 naar het lager liggen water kijken zien we een stukje van de gracht waar vroeger de wipbrug over lag.

Meer over het oude Stavoren is te vinden op:

www.oudstaveren.nl. Eventuele opmerkingen of suggesties zijn welkom: studiegroep.oudstaveren@upcmail.nl